

№ 12 (269)
Сакавік 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- 👉 **Новыя святы: фэст экскурсаводаў і Дзень бобра** – *стар. 2*
- 👉 **Музей галіны: МТС** – *стар. 3*
- 👉 **Радавод: брат акадэміка Карскага** – *стар. 3 і 5*

На тым тыдні...

В. Мартыненка і А. Мяльгуй

● **15 сакавіка** ў канфэрэнц-зале Таварыства беларускай мовы лэйбл «БМАgroup» наладзіў тэматычную сустрэчу для настаўнікаў (паслухаць прыехалі з Гродна, Брэста, Маладзечна, Смалявічаў, Гомеля, Віцебска), якая мела назву «**Маскультура ў школьнай праграме**». Музычныя крытыкі, пастаянныя аўтары «КГ» Вітаўт Мартыненка і Анатоль Мяльгуй распавядалі пра літаратурна-музычныя праекты выдаўцоў, дзе ў розных жанрах ажывае наша сучасная, класічная ды архаічная паэзія. Але каштоўнасць масавай папулярнай песні, на думку вядомых аўтараў, не абмяжоўваецца літаратурным зместам твораў, бо менавіта ў песнях можна адшукаць і водгук на падзеі жыцця, і гістарычныя згадкі, пашырыць асацыятыўнасць мастацкіх вобразаў. Галоўнай высновай была ідэя вяртання беларускага кантэксту ў беларускія школы, каб выхоўваць паўнаўвядзенага грамадзяніна краіны Беларусь.

● **19 сакавіка** ў галерэі «Лабірынт» прайшоў урачысты літаратурна-мастацкі вечар «Горкім моим словом посмеюся», прысвечаны 200-годдзю з дня нараджэння М.В. Гогаля.

● Таксама ў палацы Румянцавых і Паскевічаў адкрылася **выстаўка карцін Сцяпана Дрэмука «Поэзия родного пейзажа»**. Экспазіцыю складаюць больш за 50 прац, на якіх адлюстравана прырода Палесся. Мастак працягвае традыцыі класічнага рэалізму, яго працы нават нагадваюць працы вялікага рускага мастака-пейзажыста Івана Шышкіна.

● **20 сакавіка** пры падтрымцы культурна-дабрачыннага мясцовага фонду «Рэчыцкае Адраджэнне» адкрылася **выстаўка таленавітага неардынарнага беларускага мастака Васіля Пачыцкага «Избранное»**.

● **22 сакавіка** – чорны дзень у беларускай гісторыі. У 1864 годзе быў пакараны смерцю кіраўнік паўстання 1863–1864 гадоў Кастусь Каліноўскі. А ў 1943-м – поўнасьцю спаленая вёска Хатынь. З гэтай нагоды сябры секцыі «Мемарыял» Беларускага добраахвотнага таварыства аховы помнікаў гісторыі і культуры ўшанавалі памяць загінулых. Спачатку яны ў мемарыяльным комплексе ўсклалі кветкі да помніка спаленым жыхарам і запалілі свечкі. Потым было наведванне месца былой вёскі Вялікая Губа, цалкам знішчанай у вайну. «Мемарыял» мае намер дабівацца ўсталявання помніка на месцы былога паселішча. На 15 сакавіка прызначаны круглы стол, прысвечаны дзеяннем саветскіх партызанскіх рухаў падчас Другой сусветнай вайны.

У Мінску ўдзельнікі мемарыяльных мерапрыемстваў ўсклалі кветкі і запалілі свечкі пры доме № 1 па вул. Кастуся Каліноўскага (на жаль, у сталіцы гэтая асоба не ўшанаваная помнікам). Дарэчы, прыйшлі звесткі з Вільні, што мяркуецца рэканструкцыя Лукішкага пляца, дзе быў павешаны К. Каліноўскі з паплечнікамі. З 7 праектаў толькі адзін прадугледжвае захаванне мемарыяльнага знака ў памяць той падзеі...

«На Цёплага Аляксея рыба ідзе на нераст, карова на верас, а бортнікі на хвою»

*Рака Лужаснянка
Фота Міколы ПІВАВАРА*

Краязнаўства Віцебшчыны: выданні для школ

Нядаўна ў Віцебску, у Дзяржаўным абласным аб'яднанні па арганізацыі пазашкольнай працы з дзецьмі і падлеткамі прайшоў круглы стол «Якім павінен быць вучэбны дапаможнік па краязнаўстве?». З удзельнікамі мерапрыемства (у асноўным гэта кіраўнікі краязнаўчых гурткоў устаноў адукацыі Віцебскай вобласці) падзяліліся досведам аўтары і ўкладальнікі краязнаўчых кніг, якія былі выданы ў рэгіёне: Бандарэвіч В. «Экскурсія да вытокаў Сянно» (2002, 2008), Грыбко В. «Гістарычна-краязнаўчы курс "Наша Чашніччына" (Чашніказнаўства)» (2007), «Віцебскі раён. Краязнаўчыя нарысы» (2008). Разглядаліся таксама кнігі «Мой родны край – Аршаншчына. Гісторыка-краязнаўчы зборнік для пачатковага азнамлення» (2000) і «Оршеведение», выдадзенае В. Жукоўскім (2002).

Удзельнікі прыгадалі гісторыю стварэння згаданых кніг, адзначыўшы, што першай кнігай, выдадзенай у якасці метадычнага выдання для школьных настаўнікаў, з'яўлялася метадычка «Наш край –

Браслаўшчына. Дапаможнік па раздзеле "Наш край" праграмы па гісторыі Беларусі для настаўнікаў сярэдніх школ» (1993).

Прысутныя абмеркавалі становачыя і адмоўныя бакі прадстаўленых выданняў, паставіўшы важныя пытанні: якой павінна быць структура краязнаўчага дапаможніка, у якім класе лепш выкладаць краязнаўчы курс, якім павінны быць спіс літаратуры, метадычнае забеспячэнне выдання, шляхі вырашэння праблем, з якімі сутыкаецца аўтар, як лепей выдаваць кнігі. Былі і вырацаваны прапановы па ўдасканаленні працы над дапаможнікамі. Яны будуць карыснымі як тым, хто толькі пачынае працу, так і тым, што выдаў ужо не адну кнігу. Напрыклад, ва ўмовах складанай эканамічнай сітуацыі мэтазгодна рыхтаваць электронныя варыянты кніг, алічбоўваць інфармацыю і матэрыялы і выдаваць іх на CD ці DVD-дысках і інтэрнэце. Так, дарэчы, і зрабілі ў Полацку, дзе распрацавалі эксперыментальны курс «Полацказнаўства» ў электронным выглядзе.

Кнігай, якая найбольш адпавядае патрабаванням

сучаснай школы, на якую лепш арыентавацца ў падрыхтоўцы школьнага дапаможніка па вывучэнні раёна, была прызнана праца «Наша Чашніччына» В.В. Грыбко. Яна добра структураваная, мае выдатнае метадычнае забеспячэнне, шмат ілюстрацый. Выкладанне па ёй асобнага прадмета «Чашніказнаўства» ўжо вядзецца ў 11 школах Чашніцкага раёна. Як універсальная кніга, але больш арыентаваная на настаўніка і асоб, якія маюць вялікую цікавасць да вывучэння роднага краю, была прызнана кніга «Віцебскі раён. Краязнаўчыя нарысы». Праца над краязнаўчымі дапаможнікамі працягваецца. На Ушаччыне ўжо выдадзена кніга «Ушаччына сінявокая», рыхтуецца кніга для школ Расонскага раёна.

Удзельнікам семінара была прэзентавана распрацаваная супрацоўнікамі аддзела беларусазнаўства і краязнаўства А. Куржалавым, Л. Сіманёнак, Чарнышовай інтэрактыўная гульня «Азбука Радзімазнаўства», разлічаная на вучняў 3–4 класаў.

*Мікола
ПІВАВАР*

Правядзём 18 красавіка Фэст экскурсаводаў

18 красавіка ва ўсім свеце па ініцыятыве ЮНЕСКО традыцыйна адзначаецца Міжнародны дзень помнікаў і мясцінаў. У гэты дзень звяртаецца ўвага на адметныя помнікі гісторыі і культуры, што дапамагае адчуць значнасць гістарычных мясцінаў і прыналежнасць да свайго краю.

Беларусь багатая на гістарычныя помнікі і мясціны. Мы маем свае каштоўнасці і па праве можам імі ганарыцца. Гэта старыя сярэднявечныя замкі, палацы, сядзібы, храмы розных канфесій, могілкі, непаўторнае прыроднае атачэнне. Разнастайныя памятки, што засталіся нам ад былых пакаленняў, здзіўляюць майстэрствам нашых папярэднікаў, сведчаць пра асобнае месца Беларусі ў светнай прасторы.

Арганізатары святкавання Міжнароднага дня помнікаў і мясцінаў заклікаюць звярнуць увагу на адметныя беларускія помнікі, асабліва на тыя, што зна-

ходзяцца пад пагрозай знішчэння. Варта нашымі агульнымі намаганнямі пераканаць недасведчаных, недаверлівых у неабходнасці іх захавання, зберажэння і ўключэння ў турыстычныя шляхі. Гэты дзень – 18 красавіка 2009 года з'яўляецца найлепшай магчымасцю дакранацца да гісторыі помнікаў, побач з якімі мы жывём і часта не асэнсоўваем іх унікальнасць. Наспеў час адкрыць для сябе не толькі ўнікальнасць самых знакамітых замкаў, палацаў і храмаў, але і сціпрых старых капліцаў, звярнуць увагу на закінутыя могілкі, старадаўнія вайсковыя пахаванні, паўразбураныя будынкі, а разам з тым зразумець, што усё гэта – наша спадчына, якую мы павінны перадаць нашчадкам.

З мэтай большага асэнсавання ўласнай гісторыка-культурнай спадчыны ў межах святкавання Міжнароднага дня помнікаў і мясцінаў у 2009 годзе, Годзе роднай зямлі, плануецца наладзіць шэраг краязнаўчых вандровак і экскурсій па гіста-

рычных і прыродных мясцінах. У Мінску пройдзе Фэст экскурсаводаў і святочны канцэрт, на якія запрашаюцца ўсе ахвотныя, адбудуцца адпаведныя мерапрыемствы ў абласных цэнтрах каля многіх помнікаў – яны прысвячаюцца падтрымцы агульнанацыянальнай кампаніі «Будзьма!», якая мае на мэце аб'яднаць усіх, хто шануе народную культуру нашай краіны, цікавіцца сучаснай беларускай культурай, а таксама з павагай ставіцца да ўласнай гісторыка-культурнай спадчыны.

Запрашаем 19 красавіка 2009 года далучыцца да святкавання Міжнароднага дня аховы помнікаў і мясцінаў!

Арганізатары святкавання Міжнароднага дня аховы помнікаў і мясцінаў –

Грамадскія аб'яднанні «Беларускі камітэт Міжнароднай Рады па помніках і мясцінах (IKAMOS)» «Беларускі фонд культуры»

«Беларуская асацыяцыя экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў»

«Гісторыка»
Гісторыка-краязнаўчае таварыства «Этна» Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Дзень бобра ў Бабруйску

Першы Дзень бобра адзначылі 21 сакавіка ў Бабруйску. Арганізуюць такое свята ў горадзе на Бярэзіне прапанавала бабруйчанка Наталля Цымбурская. У падтрымку ініцыятывы яна накіравала дзесяткі лістоў у гарадскія арганізацыі ды ўстановы, і некаторыя падтрымалі актывістку. На думку Н. Цымбурскай, Дні бобра дапамогуць зрабіць Бабруйск больш прывабным для турыстаў, а ў перспектыве свята можа канкураваць і з амерыканскім Днём сурка. А яшчэ адна з важных мэтаў акцыі – абарона жывёлаў ад шматлікіх паляўнічых.

Пачалося свята з наведвання ўзбярэжжа Бярэзіны, каб паназіраць за хаткай бобра. Потым прайшлі літаратурныя чытанні, конкурсы і выстава кнігаў, сувеніраў ды фотаздымкаў, прысвечаных сімвалу горада.

Мяркуюцца, што галоўнай падзеяй году мусіць быць наступны Дзень бобра ўлетку. Найбольш верагодныя даты – 25–26 чэрвеня. Сярод іншага, плануецца сустрэчы з прадстаўні-

камі запаведніка і прыродаахоўнай інспекцыі.

«Магчыма, у гэтай першай спробе не ўсё будзе ладным, але важны ўжо й сам прэцэдэнт у нашай досыць беднай на нефармальныя фэсты краіне, – адзначаюць у сваіх інтэрнэт-допісах арганізатары незвычайнага (пакуль незвычайнага?) свята. – Праз 10 гадоў мо' фэст перарасце ў паўнаважнае градыцыйнае свята.»

Паводле паведамленняў інтэрнэту

Фота: Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Дакументальная выстава ў Ляхавічах

Да 100-гадовага юбілею педагога і краязнаўца Уладзіміра Рыгоравіча Скалабана пры меркаванні дакументальная выстава «Настаўнік», што адкрылася ў Ляхавіцкай сярэдняй школе № 2 Брэсцкай вобласці.

Нарадзіўся У.Р. Скалабан 19 сакавіка 1909 г. на Случчыне, у вёсцы Крывічы Старобінскага (цяпер Салігорскага) раёна ў сялянскай сям'і. У 1929 г. закончыў Случкія педагогічныя курсы, пазней Мінскі настаўніцкі інстытут. Працаваў настаўнікам у Рагачоўскім і Круглянскім раёнах, дырэктарам Старобінскага раённай калгаснай школы. З 1939 г. у Чырвонай Арміі, малодшы лейтэнант, удзельнік вызвалення Заходняй Беларусі, камандзір узвода, батарэй. Вялікую Айчынную вайну сустрэў на заходняй граніцы. Ён зведзе горыч акружэння, з якога здолеў выйсці ў Гомель, але восенню зноў акружэнне пад Вязьмай і палон. З лагера ваеннапалонных пад Полацкам удалося ўцячы да партызанаў у брыгаду «Няўлоўныя», дзе камандаваў узводам. Дзень Перамогі сустрэў у Савецкай Арміі, у Аўстрыі. Пасля вайны працаваў дырэктарам Шылавіцкай няпоўнай сярэдняй школы Слонімскага раёна, з 1951 г. – дырэктарам, завучам беларускай няпоўнай сярэдняй школы г. Ляхавічы, ператвораную ў сярэдняю школу № 2. Завочна скончыў гістарычны факультэт Магілёўскага педінстытута. Да апошняга дня свайго жыцця ў красавіку 1969 г. выкладаў гісторыю і грамадазнаўства. Быў апантаным краязнаўцам ляхавіцкіх наваколляў, якія сталі яму роднымі. Ён любіў і шанаваў сваю Случчыну, свае Ляхавічы, сваю Беларусь, яе дзівосную гісторыю і мужны народ. Гісторыку па адкацы, прызначанні і мысленні, яму было наканавана стаць сведкам, удзельнікам і летапісцам многіх лёсавызначальных падзеяў. У школе ён стварыў і кіраваў гісторыка-краязнаўчым гуртком «Следапыт». Удзельнічаў у заснаванні Беларускага тавары-

ства аховы помнікаў гісторыі і культуры, быў першым кіраўніком раённай арганізацыі. Дзякуючы яго намаганням у школе з'явіўся музей, былі адноўлены многія імёны дзеячаў заходнебеларускай эпопеі, герояў грамадзянскай і Вялікай Айчынай войнаў, устаноўлены помнікі на іх магілах.

Сабраныя ім дакументы, успаміны, фотаздымкі, пісьмы зберагаюцца ў школе, а таксама захоўваюцца асобным фондам у Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь. Зробленае Уладзімірам Рыгоравічам, яго паплечнікамі і вучнямі дазволіла з канца 1970-х пачаць у Ляхавічах і Мінску, у Беларускай Энцыклапедыі, працу па падрыхтоўцы раённай кнігі «Памяць». Кніга пачыла свет у 1989 г. адной з першых у Беларусі і атрымала высокую ацэнку.

Выстава арганізавана беларускімі архівістамі пры садзежніні Ляхавіцкага райвыканкама і асабіста намесніка старшыні У.К. Крука і загадчыка ідэалагічнага аддзела Л.І. Калбасы. У выяўленні і падборы матэрыялаў для выстаўкі ўдзельнічалі Р.С. Жаўняркевіч, У.П. Крук (Дэпартамент па архівах і справаходстве), Дз.Л. Бакіноўскі, В.Дз. Селяменеў, В.У. Скалабан (Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь), А.К. Галубовіч (Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі), Г.Г. Карапузава, Н.В. Якута (Дзяржаўны архіў Брэсцкай вобласці), П.Ф. Жыліньскі, В.І. Шэршань (Занальны дзяржаўны архіў у г. Баранавічы), Л.М. Лісава (Беларускае таварыства архівістаў), педагогі і вучні школы. Асаблівую ўвагу прыцягнулі дакументы з асабістай партыйнай

У. Скалабан (справа) з землякамі

справы, што захоўваецца ў Брэсце, рукапіс па гісторыі Ляхавіцкага раёна, партызанскі дзённік У.Р. Скалабана, пастановы 1967 г. бюро Ляхавіцкага райкама партыі аб узнагароджанні настаўнікаў і Ляхавіцкага гарвыканкама аб стварэнні камісіі па перазахаванні воінаў Савецкай Арміі, фотаздымкі краязнаўчых вандровак і гутарак. Нашчадкі педагога перадалі дарчы надпіс пісьменніка С. Смірнова У.Р. Скалабану на кнізе 1961 г. «У пошуках герояў Брэсцкай крэпасці», фотаздымкі, ганаровую граматы Брэсцкага абкама і аблвыканкама 1967 г. Экспанаты застануцца ў школе і папоўняць экспазіцыю музея, які зараз аднаўляецца.

У адкрыцці выставы ўдзельнічалі сыны настаўніка караблебудайнік з Северадзвінска лаўрэат Дзяржаўнай прэміі СССР Валерыян і архівіст Віталь, унукі, што прыехалі з Мінска і Мурманска. Напярэдадні адкрыцця выставы прагучала інфармацыя па мясцовым радыё, газета «Ляхавіцкі веснік» прысвяціла Уладзіміру Рыгоравічу нарыс, напісаны загадчыцай школьнай бібліятэкі Марынай Нікіцінай і журналісткай Галінай Канько. Яны выказалі прапанову адноўленаму школьнаму музею надаць імя Уладзіміра Скалабана.

Рыгор ШЧАРА, краянец

Красавік

1. Дар'я Вясення. Адбелвалі палотны.
3. *Пахвальная пятніца. Мышцё дзежак.
4. Васіль Сонечнік. «Васіль Сонечнік ледзяшы са стрэх здымае».
- *Пахвальная субота. «У Пахвальную суботу і ўвесь тыдзень баяліся грымаць кроснамі, каб не грымеў гром».
5. Арына (Грына). «На Арыну сей капусту ў расадніках».
- *Нядзеля Пальмавая. «Вярба б'е, не я б'ю».
6. Камаедзіца. Свята мядзведзя. Дабравеснік. Пярэдадзень свята. Пачатак *Вербнага, Белага, тыдня.
7. Дабравешчанне. «Дабравешчанне без ластавак – халоднае лета». Абрад «стралы».
8. Благушта. «На Благушту сій капусту».
9. Матрона. «На Матрону шчупак хвостом лёд прабівае».
12. *ВЯЛІКДЗЕНЬ (у католікаў).
13. *Чысты (блакітны) панядзелак. Пачатак *Белага (Вялікага, Перадвелікоднага) тыдня.
14. Прабуджэнне хатніка. Мар'я. На Мар'ю – разводзі. *Чысты аўторак. «У Чысты панядзелак і аўторак не можна ў хаце трымаць чаго-небудзь нечыстага, бо на людзей і на говядо нападаць паршы».
15. Палікарп. Пачатак бяхслібцы. *Дравяная страць. Мылі ўсё драўлянае.
16. Мікіта. «Калі на Мікіту крыгаход, то няма ні клёву, ні лову рыбакам».
- *Чысты чацвер. У лазню. Абрад «мыцця дзежкі».
17. *Чырвоная (Велікодная) пятніца. Сеялі гарох.
18. *Вялікая (Чырвоная) субота. Фарбавалі яйкі. Канец Вялікага посту.
19. *ВЯЛІКДЗЕНЬ (у праваслаўных). «Хрыстос уваскрос!» – «Сапраўды ўваскрос!» (У старажытнасці быў Новым годам/летам.).
20. *Другі дзень Вялікадня. Хадзілі валачобнікі. «Першы дзень пірагі маюць, а сярэдні дзень пагуляюць, а апошні дзень выпраўляюць».
21. Руф. Руф рушыць снягі. **Войцах.** «Святы Вайцеху выпусці жаўранка з меху».
22. *Градавая серада. Праводны, Мёртвы тыдзень.
23. *Вялікае мёртвых (Наўскі чацвер). Наведвалі могілкі.
24. Юры (Ежы). Анціп – ахоўнік зубоў.
25. Марк. «Дождж на Марка, дык зямля як шкварка».
27. *Радунічныя Дзяды.
28. Пуд. Калі Руф рушыць снягі, то Пуд пужае. *Радаўніца. «На Радаўніцу да абеду пашуць, па абеду плачуць, а к вечару скачучь».
29. Арына. «На Арыну сей капусту».
30. Зосім – ахоўнік пчол. Андрыянава ноч. Варажылі на каноплях: «Святы Андрэю, канпелькі сею».

Брат акадэміка Карскага

Імя Яўхіма Карскага – беларусазнаўцы, аўтара фундаментальных працаў, прысвечаных гісторыі беларускай мовы, добра вядома. Значна менш мы ведаем пра яго родных – бацькоў, братоў, сясцёр. У біяграфіях вучонага яны амаль не згадваюцца. Таму, думаю, будзе цікава пазнаёміцца з жыццямі роднага брата Яўхіма Фёдаравіча – сельскага святара Івана Навіцкага, які звыш 30 гадоў

служыў настояцелем Іаана-Праддечанскай царквы ў с. Блячын (цяпер в. Садовая Клецкага раёна).

Галоўнай крыніцай для напісання гэтага артыкула паслужыла «Летопись Иоанно-Предтеченской церкви села Блячина Минской епархии Слуцкого уезда», якая захавалася ў нашчадкаў І. Навіцкага, а зараз знаходзіцца ў настояцеля адноўленай царквы а. Андрэя Парфенчыка. Вялікую

дапамогу аказаў і праўнук Я. Карскага Аляксандр Аляксандравіч Карскі, які даслаў з Санкт-Пецярбурга цікавыя матэрыялы пра Івана Навіцкага.

Розныя прозвішчы акадэміка і святара не павінны б'янтэжыць. Справа ў тым, што першынец Фёдара Навіцкага і Магдалены Карскай Яўхім з'явіўся на свет яшчэ да афіцыйнага шлюбу. Таму

яго і запісалі ў метрычную кнігу лашанскай царквы пад матчыным прозвішчам, астатнія дзеці – сыны Мікалай, Іван, Аляксандр,

Уладзімір, дачкі Марыя і Вера – насілі прозвішча бацькі.

(Заканчэнне на стар. 5)

Музей галіны

Гэта не мабільны аператар...

У лютым 1930 года Мінскі акруговы камітэт КП(б)Б прыняў пастанову аб арганізацыі на Койданаўшчыне машына-трактарнай станцыі (МТС). Згодна з пастановай, у г. Койданаве была створана першая на Беларусі МТС. Рашэнне стварыць яе менавіта ў Койданаве было невыпадковым, бо раён быў памежны, таму на зайдзрасць суседняй панскай Польшчы тут ствараліся, па задуме аўтараў, узорныя механізаваныя калектывы гаспадаркі.

У сакавіку 1930 года на станцыі Койданова былі выгружаны першыя 33 трактары (25 трактароў маркі «Джон Дзір» і 8 трактароў – «Інтэрнацыянал»).

Пад будаўніцтва МТС непадалёку ад станцыі быў адведзены пляч у 35 га. Яе першым дырэктарам стаў Ф.Я. Макаравіч. З мэтай падрыхтоўкі кваліфікаваных кадраў механізатараў на базе МТС былі створаны першыя курсы, якія скончылі 128 чалавек. Акрамя механізатараў, курсы рыхтавалі механікаў, палыводаў, жывёлаводаў, старшын калгасаў.

Першымі трактарыстамі сталі Мікалай Сабалеўскі, Уладзімір Вазал, Канстанцін Трацяк ды іншыя. На трактары селі і маладыя дзяўчаты – Марыя Крачкоўская, Надзея Грамовіч, сёстры Эмілія і Любоў Валахановічы.

У 1932 годзе ў МТС было ўжо 46 трактароў, галоўным чынам, савецкай вытворчасці, магчымасць якіх складала ад 10 да 60 к.с. У гэтым жа годзе Койданова было перайменавана ў гонар «палымянага рыцара рэвалюцыі» ў г. Дзяржынск, і МТС таксама атрымала назву Дзяржынскай.

Шмат давялося ў тых гады папрацаваць моладзі. Механізатары шчыравалі на палетках па 12–14 гадзін у суткі, на ворыве праца была арганізавана ў 3 змены. Да 1932 года ў Койданаўскім раёне была завершана калектывізацыя, былі ліквідаваны заможныя сяляне, так званыя кулакі. Сотні іх ды іх сем'яў былі высланы як ворагі народа з родных селішчаў на абсягі Поўначы, Сібіры, у Казахстан. Шмат іх загінула ў сталінскіх лагерах. Былі рэпрэсаваны і шэрагавыя сяляне: конюхі, вартаўнікі, жывёлаводы, палыводы. Усяго на Дзяржыншчыне было рэпрэсавана звыш 2 тысяч чалавек.

Гартаю старонкі кнігі «Памяць» па Дзяржынскім раёне: у спісе рэпрэсаваных шмат работнікаў МТС, сярод якіх уся «вярхушка» гэтага прадпрыемства.

Першага дырэктара Ф.Я. Макаравіча «схапілі» ў 1937 годзе, далейшы лёс яго невядомы, не значыцца яго імя і ў кнізе «Памяць». А вось прозвішчы толькі тых работнікаў МТС, якіх расстралялі ў Мінску ў

1937 годзе, і чые косткі, магчыма, пакояцца ў Курапатах:
Віктар Наркот – намеснік дырэктара МТС;
Канстанцін Юран – галоўны бухгалтар;

Адзін з заснавальнікаў музея **Анатоль Казіміравіч Трыгубовіч**, старэйшы супрацоўнік МТС («Сельгастэхнікі»)

Іосіф Федарэнчык – аграном;
Іван Абаносімаў – механік;
Уладзімір Доўнар – механік;
Іосіф Лаўровіч – інжынер;
Аляксандр Валахановіч – слесар.

МТС'аўцы 1930-х гадоў

Шчодрэ ж «аддзякаваў» сталінска-бальшавіцкі рэжым за добрую працу!

У 1958 годзе Дзяржынская МТС была рэарганізавана ў раённую тэхнічную станцыю (РТС), а ў 1961 годзе ўзнікла механізаванае сельгаспрадпрыемства – Дзяржынскае раённае аб'яднанне сельгастэхнікі. Менавіта на базе гэтага прадпрыемства ў 1980 годзе, у гонар 50-годдзя МТС, быў створаны музей. Месціўся ён ва ўтульным памяшканні на 2-м паверсе аднаго з цэхаў прадпрыемства. Арганізатарамі і стваральнікамі музея былі Анатоль Трыгубовіч, былы работнік прадпрыемства Анатоль Валахановіч, а таксама былы ўпраўляючы сельгасаб'яднання Казімір Сіневіч.

Пра стварэнне музея мне расказаў Анатоль Трыгубовіч. На яго рахунку звыш 60 рацыяналізатарскіх працаў, звыш 20 артыкулаў у газетах і часопісах. Пры стварэнні музея Анатолю Казіміравічу ў пошуках патрэбных матэрыялаў давялося шмат папрацаваць у архівах.

Пра стварэнне музея мне расказаў Анатоль Трыгубовіч. На яго рахунку звыш 60 рацыяналізатарскіх працаў, звыш 20 артыкулаў у газетах і часопісах. Пры стварэнні музея Анатолю Казіміравічу ў пошуках патрэбных матэрыялаў давялося шмат папрацаваць у архівах.

Макет трактара «Пуцілавец», які зараз знаходзіцца ў музеі, у маштабе 1:10 зрабілі вучні прафтэхвучылішча Мінскага трактарнага завода.

Анатоль Казіміравіч доўгі час з'яўляўся пазаштатным загадчыкам музея, прымаў шматлікіх наведвальнікаў, сярод якіх былі студэнты, навучэнцы школ і вучылішчаў, дэлегацыі з Польшчы, Германіі, В'етнама, Югаславіі. Апошні запіс у кнізе наведвальнікаў зроблены ў 1991 годзе.

Зведаў музей і «перабудову», калі яго экспанаты выселілі ў іншае, непрыстасаванае, памяшканне. Ён і цяпер тут. Трэба заўважыць, што гэтае памяшканне не абаграецца: калі на вуліцы мароз, дык тут таксама. Вільгаць, мароз псуюць экспанаты. Нікому няма справы да музея, нават кіраўнікам нашчадка Койданаўскай МТС, сённяшняга ААТ «Дзяржынскі райаграсервіс», не да гэтага. Маўляў, вытворчых праблем хапае.

Музей некалі выконваў выхавальную работу, асабліва сярод моладзі. Зараз жа абрэвіатура МТС многімі ўспрымаецца толькі як найменне мабільнага аператара. Наспеў час ратаваць экспанаты музея, а дзеля гэтага трэба музей вывесці з-пад апекі «Дзяржынскага райаграсервіса» і перасяліць у прыстасаванае памяшканне.

Хто згодны ўзяцца за гэтую высакародную справу? Мясцовыя ўлады, грамадскасць? Пытанні застаюцца...

Лявон ЦЕЛЕШ, г. Дзяржынск

Макет першага трактара МТС «Чырвоны пуцілавец»

Літва і выхадцы з Літвы ў навуковых даследаваннях

ЛІЦВІНЫ, літвіны – старадаўняя назва жыхароў Вялікага княства Літоўскага, пераважна беларусаў, у XIV–XVIII стст. Упершыню сустракаецца ў польскіх гістарычных крыніцах (хроніках і аналах) XIV ст. У беларускіх (літоўскіх) летапісах і іншых дакументах XIV–XVI стст. назва ліцвіны звязвалася ў этнагенетычным аспекце з легендарнымі рымскімі перасяленцамі на чале з князем Палямонам, а тэрытарыяльна – з землямі першапачатковай лакалізацыі тапоніма Літва – на захадзе ад р. Бярэзіна ў міжрэччы Нёмана і Віліі, дзе існавала змешанае балтаславянскае насельніцтва. Супрацьпастаўлялася этнонімам іншых суседніх этнічных групаў і народаў – русам, ляхам (палякам), мазаўшанам, жамоітам (жмудзі), прусам, вальшанам і інш. Беларускі гісторык на эміграцыі П. Урбан мяркуе, што «мабыць, ліцвіны належалі да народаў славянскай мовы, былі адгалінаваннем колішніх вільдоў – люцічаў» (аднаго з племянных саюзаў палабскіх славянаў). У пацвярджэнне сваёй гіпотэзы навуковец прыводзіць шэраг паведамленняў сярэднявечных хроністаў. Так, італьянскі гуманіст Э.С. Пікаламні (пазней рымскі папа Пій II) у сярэдзіне XV ст. пісаў пра ліцвінаў, што іх «мова народа славянская». Тое ж сцвярджаў Г. Шэдэль у «Светнай хроніцы», Я. Кокчас у «Апісанні Германіі» і Я. Багемскі ў працы «Звычай ўсіх народаў». Невядомы сучаснік Я. Длугаша ў трактате пра Памор'е (1464) пісаў, што «мову памаранаў аднолькава могуць разумець палякі, русіны, ліцвіны і прусы». Да сям'і славянскіх народаў залічваў ліцвінаў польскі гісторык XVI ст. М. Стрыйкоўскі. Такое ж сцвярджэнне было ў «Хроніцы Еўрапейскай Сарматыі» А. Гваньіні.

У канфесійным аспекце пазнесярэднявечковыя ліцвіны нярэдка звязвалі сябе з каталіцтвам. У XVI–XVIII стст. назва ліцвіны набыла гучанне і палітоніма – дзяржаўнага палітычнага вызначэння ўсяго насельніцтва ВКЛ, аднак адрознівалася ад сама назвы менавіта сучасных літоўцаў-летувісаў (аўкштайт і жамоіты). Усходнім беларусам-ліцвінам праваслаўнай веры пасля захопу ВКЛ Расійскай імперыя ў XIX ст. навязала назву беларусцы, а потым белоруссы, у выніку чаго да пачатку XX ст. арэал існавання назвы ліцвіны звужаўся. Але там не менш яшчэ і ў наш час саманазва ліцвіны

ўжываецца як лакальны этнікон беларускага насельніцтва ў раёнах Бяроза, Івацэвічаў, Косава, Пружанаў, Навагрудка, Воранава, Гародні, Паставаў, Браслава і інш., некаторых раёнаў беларуска-ўкраінскага Палесся (раёны Століна, Ракітнага, Кастопля, Сарнаў, Оўруча) і часткова беларускамоўнага насельніцтва паўночных раёнаў Чарнігаўшчыны і Кіеўшчыны, Заходняй Браншчыны і Смаленшчыны. Палякі ж пад маскоўскім уплывам перанеслі экзэнтонім ліцвіны для вызначэння не беларусаў, а летувісаў: litwini, па-руску литовцы.

Літаратура: Непокупный А.П. Балто-северославянские языковые связи. Киев, 1976; Урбан П. Да пытання этнічнай прыналежнасці старажытных ліцвінаў. Мн., 1994.

(Паводле Эдварда Зайкоўскага і Ігара Чаквіна)

«ЛІТОЎСКАЯ МЕТРЫКА» міжнароднае выданне кнігі Метрыкі Вялікага княства Літоўскага – дзяржаўнага архіва ВКЛ. Пагадненне пра выданне падпісана паміж Інстытутам гісторыі СССР АН СССР і Інстытутам гісторыі Польскай АН у 1980 г. Пазней да яго далучыліся Галоўны архіў старажытных актаў у Варшаве, Цэнтральны дзяржаўны архіў старажытных актаў СССР у Маскве (цяпер Расійскі дзяржаўны архіў старажытных актаў), Галоўная дырэкцыя дзяржаўных архіваў Польшчы, Галоўнае архіўнае ўпраўленне пры СМ СССР, інстытуты гісторыі АН Беларусі, Літвы, Украіны. Праграмай прадугледжана вы-

данне ў поўным аб'ёме ненадрукаваных кніг Метрыкі, у Польшчы – кніг Метрыкі, напісаных лацінскім алфавітам, у СССР – кірыліцай.

Да 1997 г. выдадзеныя 6 кніг. У Варшаве ў 1987 г. выйшла «Кніга сігілат 1709–1719 гг.» (падрыхтаваў А. Рахуба) з фонду «Архіў Радзівілаў» у Галоўным архіве старажытных актаў. У кнізе каротка выкладзены змест дакументаў, якія змацоўваліся пячаткай у канцэлярыі вялікага канцлера ВКЛ: прывілеяў на дзяржаўныя і мясцовыя пасады, на падараванне маёнткаў, старостваў, пацвярджэнне магдэбургскага права гарадам і інш. Запісы на польскай, зрэдку на лацінскай мовах. У 1989 г. у Варшаве выдадзеныя «Рэестры падымнага Вялікага княства Літоўскага. Віленскае ваяводства 1690 г.» (падрыхтаваў А. Рахуба). Кніга змяшчае афіцыйныя дакументы перапісу

Ініцыятыва

Фестываль музыкаў і рыцараў Літвы

У час правядзення Нацыянальнай мастацкай выставы «Міленіум Літвы» Аргкамітэт «Міленіум Літвы» і Беларуска-літоўскага саюза мастакоў праводзяць фестываль беларускай музыкі, песні і паэзіі, а таксама рыцарскія паказы і турніры, прысвечаныя 1000-годдзю першай згадкі ў пісьмовых крыніцах наймення Літва.

Фестываль будзе праходзіць у Мінскім Палацы мастацтва з 3 па 28 чэрвеня 2009 года. Запрашаюцца да ўдзелу ў фестывалі мастацкія калектывы, асобныя выканаўцы, сталыя і маладыя інтэрпрэтатары беларускай музыкі, песні, танца ў народных і класічных формах, а таксама рыцарскія клубы.

Фестывальныя канцэрты і паказы будуць адбывацца ў Палацы мастацтва паводле раскладу згодна заявак калектываў.

27 чэрвеня адбудзецца канцэрт-конкурс «Прэм'ера твора». Фінальны гала-канцэрт пройдзе 28 чэрвеня.

Заяўкі належыць падаваць на e-mail: belartunion@solo.by, даведкі і касультацыі можна атрымаць па тэлефонах: (017) 306-33-17; 8-029-551-32-36 (М. Купава); (017) 296-67-84; 8-044-783-83-12 (С. Цімохаў, нам. па выставачнай дзейнасці).

Аргкамітэт «Міленіум Літвы», Беларуска-літоўскага саюза мастакоў

Цэхі і брацтвы XIV–XV стст.

Малюнак Яна Матэйкі

леі на маёнткі, на арэнду мыта і корчмаў, судовыя і пасольскія дакументы, міжнародныя дагаворы і інш. акты 1427–1506 гг. Большасць дакументаў на старабеларускай мове, лацінамоўныя забяспечаны перакладам на рускую мову. Ва ўводзінах выкладзена гісторыя Метрыкі ВКЛ, гісторыя яе выдання, асаблівасці кнігі № 5 Метрыкі. Кожны дакумент забяспечаны каментарыямі, змешчаны тэрміналагічны слоўнік. У 1995 г. выдадзена «Кніга судовых спраў 6» (падрыхтаваў С. Лазутка), якая змяшчае тэкст кнігі судовых спраў № 6 з Расійскага дзяржаўнага архіва старажытных актаў, судовыя дакументы 1528–1547 гг. на старабеларускай мове. У прадмове асветлена судовая справа ВКЛ, сямейнае права, формы землеўладання, зарыгоньванне сялянаў, прааналізаваны сфера ўжытку беларускай мовы, фармуляр судовых дакументаў. У 1995 г. выдадзена «Кніга запісаў 8» (падрыхтаваў А. Балюліс), у якой змешчаны тэкст кнігі запісаў № 8 з Расійскага дзяржаўнага архіва старажытных актаў, прывілеі вялікіх князёў, дакументы гаспадарчага і адміністрацыйнага кіравання 1499–1514 гг. на беларускай мове. Кніга забяспечана каментарыямі да кожнага з дакументаў, тэрміналагічным паказальнікам. У 1996 г. выдадзена «Кніга перапісаў 7», якая змяшчае тэкст кнігі перапісаў № 7 з Расійскага дзяржаўнага архіва старажытных актаў, дакументы гаспадарчага ўліку 1553–1567 гг. пра забяспячэнне войска ў час Лівонскай вайны, спісы маскоўскіх палонных з паказаннем іх рассялення ў ВКЛ, фінансавыя дакументы, у т.л. пра аплату

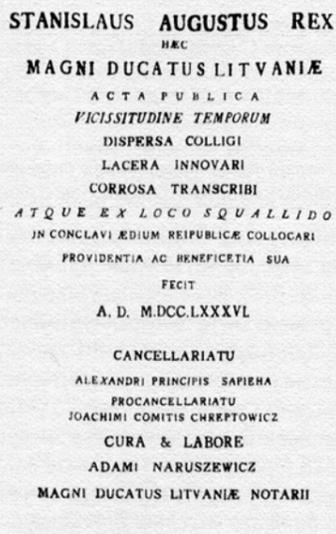
за рэдагаванне Статута ВКЛ 1566 г. і інш. (на беларускай мове). Усе тамы выдання «Літоўскай Метрыкі» забяспечаны імянымі і геаграфічнымі паказальнікамі...

ЛІТОЎСКІЯ ДВАРЫ – дыпламатычныя і купецкія двары, што існавалі ў Маскве ў XV–XVII стст.

Літоўскі пасольскі двор (Панскі, Польскі двор) існаваў у XVI–XVII стст. Першы вядомы пасольскі двор ВКЛ размяшчаўся на Засненскім яры, паміж вул. Нікіцінскай і Цвярской. У 1520-я гг. тут пабудаваны двор для імператарскіх паслоў, у 1530-я гг. ён адведзены для паслоў ВКЛ, з таго часу называўся Літоўскім пасольскім дваром. У 1560-я гг. пасольскі двор пераведзены на Пакроўку каля Паганага стаўка (цяпер Чыстыя Пруды). Не пазней 1601 г. размяшчаўся на вул. Ільінка ў Кітай-горадзе, тут узведзены мураваны 3-павярховы будынак з галерэяй і вялікай агароджанай тэрыторыяй. Ліквідаваны ў сярэдзіне XVII ст. паводле ўказа цара Міхаіла Фёдаравіча.

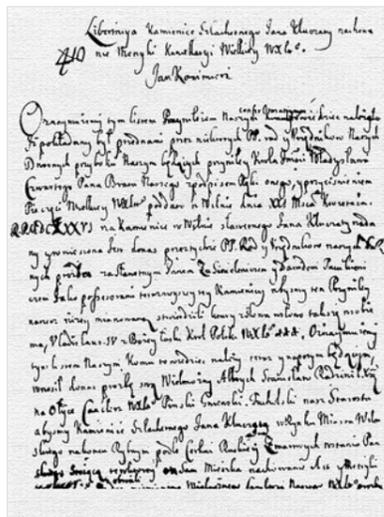
Літоўскі купецкі двор існаваў з XV ст. на вул. Ільінка ў Кітай-горадзе як Старопанскі (Панскі) двор. З 1508 г. размяшчаўся ў раёне Варварскага крыжа (цяпер вул. Разіна). Тут купцы з ВКЛ і Польшчы вялі аптovy і рознічны гандаль сваімі таварамі, для чаго былі створаны Панскі рад і Смаленскі іншаземны суконны рад. У канцы XV ст. купецкі двор перанесены да царквы Грэбнёўскай Божай Маці (на Лубянскай пл.), дзе створаны Панскі новы, або Літоўскі гасцінны, двор. Праіснаваў да 2-й пал. XVII ст.

Генадзь Прыбытка

Друкаваны тытульны аркуш 1786 кнігі № 562 з дакументамі 1549

1690 г., дзе пералічаныя дома- і землеўласнікі Віленскага ваяводства з паказаннем колькасці дымоў у гарадах і вёсках і велічыня адпаведнага падымнага падатку. Дакументы на польскай і беларускай мовах надрукаваны паводле спісаў з Галоўнага архіва старажытных актаў. У прадмове і ўступе выкладзена гісторыя і функцыі дзяржаўнага скарбу ВКЛ, асаблівасці перапісаў насельніцтва ў ВКЛ. У Вільні выдадзены 4 кнігі «Літоўскай Метрыкі». «Літоўская Метрыка. Кн. 5» (выйшла ў 1993 г., падрыхтаваў Э. Банёніс) змяшчае тэкст кнігі запісаў № 5 Метрыкі ВКЛ з Расійскага дзяржаўнага архіва старажытных актаў. Дакументы кнігі: прыві-

Пацвярджэнне Яна II Казіміра прывілея 1636 Уладзіслава IV мешчаніну Я. Ключату на захоўванне актаў Метрыкі ВКЛ у льготным мураваным доме ў Вільні (1664 г.)

**(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 3)**

Іван Фёдаравіч Навіцкі нарадзіўся ў 1873 г. у вёсцы Ятра Наваградскага павета, дзе яго бацька служыў псаломшчыкам у царкве. На той час брату Яўхіму было ўжо 13 гадоў, і неўзабаве ён паступіў у Мінскае духоўнае вучылішча, потым у духоўную семінарыю, пасля – у Нежынскі гісторыка-філалагічны інстытут. Браты маглі бачыцца толькі падчас прыезду Яўхіма на канікулы. Бясспрэчна, старэйшы брат, які ўжо «выбіўся ў людзі», мог аказаць значны ўплыў на малодшага, навучыць яго дысцыплінаванасці, адказнасці, перадаць нейкую частку свайго імкнення да ведаў.

У адрозненне ад Яўхіма, Іван вырашыў ісці па шляху бацькі. Спачатку ён скончыў Мінскае духоўнае вучылішча, потым – Мінскую духоўную семінарыю. У кастрычніку 1894 г. І. Навіцкі атрымаў сваё першае прызначэнне – псаломшчыкам Навасёлкаўскай царквы Слуцкага павета. Прабыванне ў Навасёлках было непрацяглым. Ужо 22 ліпеня 1895 г. Іван прыняў прыход у вёсцы Блячын. На той момант, як і належала галаве прыхода, ён ужо быў жанаты. Жонка Надзея Платонаўна Гарбацэвіч таксама паходзіла з сям’і святара. Яе бацька ўзначальваў прыходы ў розных сёлах Ключчыны: у 1882 г. – у Галынец, у 1886 г. – у Морачы.

Прыход, куды прыехала сям’я І. Навіцкага, складалася з 8 вёсак: уласна Блячына, Брыкаўшчыны, Лазавічаў, Цякалаўшчыны, Смалічоў, Лявонавічаў, Ляхаў і Кіркаўшчыны. На сённяшні дзень усе яны, акрамя дзвюх першых, знаходзяцца ў складзе Нясвіжскага раёна, а Блячын і Брыкаўшчына зліліся ў адну вёску Садовая (Клецкі раён). Па стане на 1903 г. прыход налічваў 1008 мужчын і 1013 жанчын. Матэрыяльнае становішча святара было някепскім. Царкве належала 45 дзесяцін зямлі. У 1897–1902 гг. для а. Івана Навіцкага і псаломшчыка Восіпа Герасімовіча былі збудаваны за кошт казны новыя драўляныя дамы.

Малады святар шмат зрабіў для ўпарадкавання храма. На працягу 1903–1912 гг. дах пакрылі ацынкаванай бляхай, была адрамантаваная каменная агароджа вакол царквы і брама-званіца. Для апошняй у Яраслаўлі адлілі новы звон вагою звыш 22 пудоў. У самой царкве ў 1909 г. паставілі тры залатыя ківоты для ікон Святой Троіцы, Георгія Пераможца і святога Серафіма Сароўскага.

Стараннямі Івана Навіцкага ў Блячыне была

збудавана царкоўна-прыходская школа. Школа існавала і раней, заняткі адбываліся па хатах у вяскоўцаў, а ў 1902-м навучальны год пачаўся ў спецыяльна ўзведзеным школьным будынку. Сродкі на ўтрыманне выдзяляла Вучылішчная Рада (Училищный Совет) і збіралі прыхаджане. Грошы, якія выдаткоўвала Рада, ішлі на падручнікі і ўтрыманне вучняў; прыхаджане аплочвалі дровы, ас-

сійныя аперацыі куплі-продажу прадуктаў сялянскай гаспадаркі.

Пачатак Першай сусветнай вайны мала што змяніў у жыцці Блячынскага прыхода. Баявыя дзеянні разгортваліся далёка ад Беларусі. Нават у 1915 г., калі руская армія пацярпела паражэнне ў Галіцыі, становішча цэнтральнага адрэзка фронту здавалася трывалым і непарушным. Летам таго ж года ў госці да Івана, ра-

Падзеі 1916–1922 гг. у «Летапісе...» адлюстраваны вельмі сцісла. Гаворыцца пра частую змену ўлады, пра наведванне прыхода епіскапам Мелхісідэкам – вось бадай і ўсё. Цяжка сказаць, дзе ў гэты неспакойны час знаходзіўся айцец Іван. Нельга адмаўляць таго, што ён перыядычна пакідаў Блячын на даволі працяглы тэрмін. Вядома, што ў 1919 г. Іван прыязджаў у заняты палякамі

Айцец Іван рэдка выязджаў за межы прыхода. Выезды, як правіла, былі звязаны з царкоўнымі справамі. Так, у 1925 г. ён ездзіў у Наваградак, Пінск і Вільню да ваяводы і епіскапа з хадайніцтвам аб захаванні самастойнасці прыхода, які хацелі злучыць з Зубкоўскім. У красавіку 1926 г. святар ездзіў у Варшаву для набыцця трох новых званоў для Іаана-Прадцечанскай царквы, 300-гадовы юбілей якой адзначаўся летась.

Урачыстасці ў гонар гэтай падзеі адбыліся ў Блячыне 23 і 24 чэрвеня. На святкаванні прыехаў епіскап Пінскі і Палескі Аляксандр са світаю, прыйшлі хрэсныя хады з двух клецкіх царкваў і суседняй зубкаўскай. У цэнтры сяла была ўзведзена ганаровая арка прыбраная зелянінай. Увесь шлях ад дома настаяцеля да царквы ўсыпалі кветкамі.

На жаль, смерць дачкі, канфлікт з царкоўным начальствам і звязаныя з гэтым хваляванні не прайшлі дарма. Здароўе а. Івана пагаршалася хуткімі тэмпамі і 28 снежня 1928 г. ён памёр. Запіс у царкоўным летапісе аб яго смерці і пахаванні рабіў зяць Мікалай Хільтоў – святар Адахаўшчынскай царквы Баранавіцкага павета, які прыняў Блячынскі прыход пасля цесця.

Іван Навіцкі меў сына Мікалая, лёс якога невядомы, і дзвюх дачок – старэйшую Леанілу і малодшую Наталлю. Леаніла памёрла ва ўзросце 27 гадоў. Наталля Навіцкая (у замужжы Хільтова) загінула ў час вайны ў Калдычоўскім лагеры смерці ў красавіку 1944 г., куды трапіла разам з мужам за сувязь з партызанамі. Жонка а. Івана Надзея Платонаўна перажыла і мужа, і дачку, гадавала ўнучак Надзю і Кіру Хільтовых. Яна пражыла доўгае жыццё, 92 гады, памёрла ў 1964 г.

На фота з сямейнага архіва Навіцкіх-Хільтовых (друкуецца ўпершыню): Іаана-Прадцечанская царква ў в. Блячын 1920–1930-я гг.; І. Навіцкі з сям’ёй, 1919–1920 гг.

**Андрэй БЛІНЕЦ,
навуковы супрацоўнік
Музея гісторыі Ключчыны**

Рэлігійнае краязнаўства

Брат акадэміка Карскага

Мінск, дзе сустрэкаўся з Яўхімам. Пра гэта запісана ў запіснай кніжцы акадэміка: «В Мінск приехал брат Иван, который, узнав о моём бедственном положении, предложил заимообразно 3000 р. царскими, чем я и воспользовался...»

Пасля Рыжскага мірнага дагавора Блячынскі прыход апынуўся ў межах польскай дзяржавы і ўвайшоў у склад Пінска-Навагрудскай епархіі. 15 кастрычніка 1923 г. у Пінску Іван Навіцкі быў узведзены ў сан протаіерэя. Ён на той момант служыў у сваёй царкве, але яму было няпроста прыстасавацца да жыцця ў новых рэаліях. Абурала палітыка паланізацыі і недарэчная мяжа, якая прайшла ў некалькіх кіламетрах ад вёскі. Па-іншаму ставіўся святар і да школьніцтва, для развіцця якога ў свой час прыклаў шмат намаганняў. У «Летапісе...» ён фіксуе: «К обучению детей грамоте население по-нуждается (выделена мною. – А.Б.) штрафами, в виду объявления обязательного обучения детей в возрасте от 7 до 14 лет. В сем году было в приходе 5 начальных школ... Обучение велось только на польском языке». Сам Навіцкі выкладаў у Блячынскай школе Закон Божы.

вятленне і работу школьнай абслугі. Заняткі пачыналіся 1 кастрычніка і працягваліся да мая. Па стане на 1905 г. у царкоўна-прыходскай налічвалася 81, а ў школе граматы – 88 вучняў. Пры гэтым хлопчыкі складалі абсалютную большасць. У 1905 г. для вучняў з аддаленых вёсак пры школе адкрыўся інтэрнат са сталойкай, дзе вучні атрымлівалі гарачае харчаванне. Паварыхай працавала Фёкла Фалітар. Старанная праца святара ў галіне школьніцтва неаднаразова адзначалася царкоўнымі ўладамі.

Паведамляючы пра дзейнасць а. Івана, «Минские Епархиальные Ведомости» пісалі: «Предприимчивость о. Новицкого, его любовь вообще к труду, труду на благо своих прихожан просто изумительна. Популярность его среди окрестной интеллигенции и народа велика».

Яшчэ адным пачынаннем Навіцкага стала адкрыццё Спажывецкага таварыства прыхаджан Блячынскай царквы, старшынёй якога ён быў абраны. Таварыства стваралася з мэтай забеспячэння вяскоўцаў таварамі першай неабходнасці па ніжэйшых (за рынкавыя) коштах. Праз яго ажыццяўляліся камі-

зам з жонкай і дачкой, прыехаў брат Яўхім – прафесар Варшаўскага універсітэта. Гэта быў не першы яго візіт у Блячын. Ён і раней наведваў брата, разам з сям’ёй правёў тут лета 1900 г. Відаць, і на гэты раз прафесар збіраўся правесці на Ключчыне ўвесь свой летні адпачынак. Аднак нямецкае наступленне ў Польшчы ў ліпені 1915 г. прымусіла Я. Карскага тэрмінова пакінуць брата. Фронт хутка набліжаўся да Ключчыны. Жнівень-верасень сталі трывожнымі месяцамі для прыхода. Ішло вялікае адступленне рускай арміі, эвакуіравалі царкоўную маёмасць, праз Блячын цягнуліся абызвы бежанцаў, штодня мацнела артылерыйская кананада. У такой сітуацыі а. Іван стаў для прыхаджан, якія не ведалі, што іх чакае заўтра, найбольш аўтарытэтным дарадцам.

Ад рэдакцыі. Прыкладна ў тая ж год, але на Жытоміршчыне, служыў яшчэ адзін святар, па прозвішчы Царыкоўскі, у якога майстрам-мастаком працаваў бацька даўняга сябра Беларускага фонду культуры, перакладчыка «Новай зямлі» Якуба Коласа на польскую мову Чэслава Сеньюха.

Для паказу, якія добрасардэчныя святары жылі сярод людзей у той час, мы прыводзім копію «Свидетельства», выдадзенага а. Царыкоўскім бацьку нашага сябра Станіславу Сеньюху, дзе каротка, але моцна сказана: «Человек честный и исполнительный в работе».

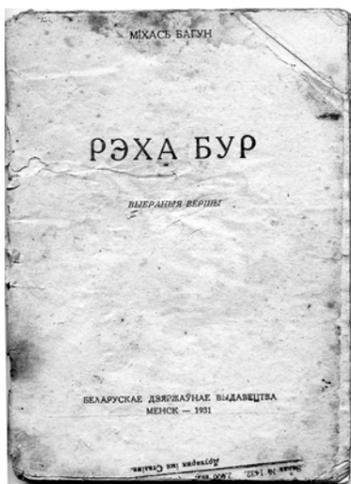
Кожны кут гэтай хаты дыхае даўніной. Да ваконных шыбаў прыпадае мокры снег. Стаіўся, нібыта ў чаканні каго, стары сад, а за ім, крыху ўводдал, раскалыхваюць нябёсы высокія сосны. З гаспадыняй Ганнай Антонаўнай мы перабіраем надзіва не пазначаныя жаўцізнай часу фотакарткі, так ці інакш цесна звітыя з лёсам паэта Валерыя Барташэвіча, перасяляючыся ў ягоны час, у ягоную эпоху.

Паэта? Хто, калі ведаў пра яго, акрамя гэтай старасвецкай хаты, у якой ён нарадзіўся і вырас? Акрамя вёскі Смўлькава, атуленай барамі, гаямі і пералескамі? Пачакаем з адказам.

Прышоў да нас паэт з далёкіх 1930-х гадоў, пазначаных жорсткімі падзеямі, невялічкім стосікам знойдзеных сярод рознай непатрэбшчыны вершаў. Хто ж ён, гэты далёкі і загадкавы вершатворца, куды заглябляюцца ягоныя карані? Не густа звестак. Даведаліся толькі ад адзінкавых ужо аднавяскоўцаў: нарадзіўся ў 1921 годзе ў Смўлькаве, скончыў дзесяцігодку ў Дрысе (цяпер – Верхнядзвінск), вучыўся на літаратурных курсах у Мінску.

Ганна Антонаўна не шмат ведае пра Валерыя. Бацька ягоны, Міхал Бенядзіктавіч, смўлькаўчанін, маці, Атылія Іванаўна Берзінь, – латышка. У сям’і – пяцёра дзяцей: Косця, Зіна, Валеры, Фауст (муж Ганны Антонаўны), Раман. Амаль усе перасяліліся ў іншы свет.

Старэйшы брат Канстанцін па нечым даносе арыштаваны яшчэ ў 1934 годзе, выпушчаны на волю, а пасля другога арышту ў 1937 – у роднае Смўлькава не вярнуўся, у снежні таго ж года быў расстраляны.

ты Жэня і Базыль Паршуты, а яшчэ ў школьных калідорах, дзе вучылася і сама Яніна. Пісаў вершы, а вось ці друкаваўся дзе – невядома.

Валянціна Міхайлаўна Ляйчынская, таксама смўлькаўчанка, лічыць сябе на той час «маламеркай» – з вечарынак, што ладзіліся на калгасным таку пры святле лучыны або лампы, дзяўчатак-недаросткаў вымяталі старэйшыя хлопцы, і як за іх заўсёды заступаўся Валеры – аўтарытэт і кумір навакольных прыгажунь. І радкі з верша запамніліся:

*Вёска мая, вёска,
Шэры рад прысад,
Распусціў палёсткі
Мой маленькі сад.*

Пра вучобу Валерыя Барташэвіча ў Мінску ніхто нічога канкрэтнага не ведае. Аднак нека-

лях Валерыя Барташэвіч прапаў без вестак у 1941 годзе.

Пад вершамі прастаўлены даты: 1937, 1938, 1939, 1940 гады. Розныя па характары, па-юначы светлыя і па-камсамольску бадзёрыя, яны нечаканна абрываюцца ў бездань безвыходнасці і смутку,

*Пакуль найзрыд
не разаб’юцца
Аб слова каменная
«смерць».
(«Раздум’е»)*

І праз колькі вершаў – як прамень з цемры:

*Ляціце ўдаль, мае гады,
Насустрач...*

*рэйце хутка.
Зайсёды буду маладым
З душою чыстаю
і чуткай.
(«Гады мае,
юнацкія гады»)*

Думаю, смўлькаўская хата адкрыла яшчэ не ўсе таямніцы паэта. Можна, у схронах яе не адзін яшчэ такі сшытак-споведзь жыццю, каханню, часу. Можна... Гэтыя ж вершы няхай прыме чытач такімі, як ёсць...

**Эдуард ЗУБРЫЦКІ,
г. Верхнядзвінск**

На здымках: Валерыя Барташэвіч у дзяцінстве; маці паэта – Атылія Берзінь; В.М. Ляйчынская і аўтар артыкула на сядзібе Барташэвічаў у Смўльках

Таямніца смўлькаўскай хаты

торыя сцвярджаюць, што ён знаўся з Янкам Купалам, Якубам Коласам, іншымі тагачаснымі паэтамі. Сярод зрыжэлых папер з Ганнай Антонаўнай мы адшукалі зборнічак вершаў Міхася Багуна «Рэха бур» 1931 года выдання. Многае ж прапала за часам, як прапалі і лісты, адрасаваныя паэтам бацьку з вайны: на яе суровых па-

прадчування змрочна-трагічнага:

*Можна, прыйдзе час
такі і сора,
Калі дзён маіх
спыніцца бег,
У вачах маіх
пагаснуць зоры,
Галаву маю ўсцэле снег...
(«Ціха ў вёсцы»)*

*...Шалёна дні
ўдаль нясуцца,
І доўга будуць
так ляцець,*

Валеры БАРТАШЭВІЧ

Адказ

*Не давайся дзіву, не хвалюйся,
У палях развей сваю тугу...
Для краіны роднай Беларусі
Я цябе, павер мне, зберагу.*

Ты пішаш мне...

(урывак)

*...Чаму не хочаш мне ты верыць,
Што можам жыць мы веселей?..
Ты памыляешся, Валеры,
Жывучы толькі ў сяле.
Пішу табе адказ кароткі
(Мне ўсё адно, што ні кажы):
Лепш я памру з тугі і водкі,
Чым паміраць ад куль чужых.
Другім прыдбаць пабоўш багацця –*

*То не мая дарога, брат,
Калі ў маёй уласнай хаце
Для сэрца вартага не шмат.
Я жыць хачу, але не гэтак,
На раздарожжы я стаю.
Ой, сумна, сумна быць паэтам
У нашым песенным краю.*

*Вечар ціхі, вечар росны,
Шэпацяць ля хат сосны,
Нізка звесцішы галіны...
...Ў гэты сумныя хвіліны
Друг далёкі, друг адзіны,
Пазабыты, адзінокі,
На чужыне ты далёкай.
Там стаяць таксама сосны,
Вечар там бывае росны,
Людзі шлюць жыццю паклёны,
Ды шуміць аер з асокай
На чужыне на далёкай.*

Ад рэдакцыі. Пакуль матэрыял чакаў сваёй публікацыі ў нашай газеце, з вялікім спазненнем дайшла сумная вестка – у Верхнядзвінску памёр аўтар гэтага артыкула – паэт і журналіст Эдуард Зубрыцкі. У адным з наступных нумароў мы мяркуем змясціць слова памяці пра свайго даўняга чытача і аўтара.

Весткі з Гомельшчыны

Народны касцюм – у школе

11 сакавіка ва Урыцкай сярэдняй школе адбыўся чарговы Дзень музея (у межах адукцыйнай праграмы «Музей – школе»). Для вучняў 4-х класаў правялі ўрок гісторыі «Традыцыйны народны строй Гомельшчыны», на якім дзецям дапамагалі медыяфільма, узораў народнага строю і апеведу навуковага супрацоўніка Гомельскага палацава-паркавага ансамбля пазнаёміліся з традыцыямі ўпрыгожвання нацыянальнага святочнага і будзённага адзення. Намалювалі вучні і свой народны касцюм з элементамі нацыянальнага дэкару.

Сучасная музыка Ірана

17 сакавіка ў межах выстаўкі іранскага мастацтва ў палацы Румянцавых і Паскевічаў («КГ» пра яе нядаўна пісала) прайшоў канцэрт нацыянальнага музычнага калектыву «Sahar». Выканаўцы (вакал, скрыпка, флейта, клавійныя і ўдарныя інструменты) паказалі сучаснае музычнае мастацтва Ірана. Канцэрт арганізавала пасольства Ісламскай Рэспублікі Іран у Рэспубліцы Беларусь.

«Вобраз мілы» ў вітрыне крамы...

Супрацоўніцтва Гомельскага палацава-паркавага ан-

самбля з прадпрыемствамі гандлю горада – адна з новых формаў папулярнага гісторыка-культурнай спадчыны. У гамельскай і гасцей горада з’явілася магчымасць, зазірнуўшы ў вітрыну гандлёвага дома «Стары ўнівермаг», убачыць мастацкую фотакампазіцыю «...І вобраз мілы, незабыўны...» – фотакопіі карцінаў з фондаў музея, прысвечаныя жанчынам.

У кожнай з жанчын, ушанаваных у палотнах, свой лёс. Яны былі сучасніцамі розных гістарычных персанажаў мінулых стагоддзяў, некаторыя самі верховодзілі ў гісторыі. Напрыклад, імператрыца Кацярына II цягам трох з лішнім дзесяцігоддзя кіравала велізарнай краінай, у 1775 г. падарыла Пятру Румянцаву-Задунайскаму «...деревенку Гомель для увеселения».

Падрыхтаваў Віталь ДОЎГА

Творы мастацтва – у вітрынах

Тыповы лёс беларуса ваенных часоў

За гады вандровак перастаў дзівіцца сустрэчам з беларусамі ці ўрадженцамі Беларусі ў самых розных куточках свету. У Ташкенце і Ашхабадзе, Львове і Гаване, Санкт-Пецярбургу і... Ёсць у гэтых выпадках і пэўныя заканамернасці. Звязаны яны з рознымі гістарычнымі часінамі: з войнамі, эміграцыяй розных хваляў, сацыяльнымі і эканамічнымі пераўтварэннямі. І такія сюжэты, складзеныя з аднаго лёсу, нараджаюць жыццё!.. Проста дзіву даешся, як той ці іншы жыццёнік зямляка збіраўся, складаўся.

На традыцыйным лютаўскім кніжным кірмашы ў Мінску пазнаёміўся з таджыкскім празаікам і драматургам Ато Хамдамам. Яркі чалавек, вельмі энергійны, рухавы, відавочна па ўсім, ініцыятыўны, дзеяздольны. Разгаварыліся, абмяняліся кнігамі. Адна з іх напісана таджыкскім літаратарам у сааўтарстве з Леанідам Чыгрынам. Адрозныя пытанні ў гасця з Душанбэ, ці не зямляк нам, беларусам, яго сааўтар.

– Так, каранямі з Беларусі, – заўважыў спадар Ато.

– Мо з Заходняй Беларусі, з Гродзеншчыны? – паспрабаваў я ўдакладніць, маючы на ўвазе і слонімаўскія пісьменнікі – паэта і краязнаўца Сяргея Чыгрына і паэта і літаратуразнаўца Івана Чыгрына.

– Пэўна, адтуль... Але дакладна не ведаю...

І мне ўжо карцела навесці ў пытанні яснасць. Так пачалася наша перапіска з невядомым мне дагэтуль суайчыннікам. Так, суайчыннікам, бо, як пазней высветлілася, нарадзіўся Леанід Аляксандравіч Чыгрын у Беларусі. Вось што ён напісаў мне ў першым лісце: «... Вы зацікавіліся маім паходжаннем, і я рашыў паведаміць вам пра яго, калі гэта падасца вам зямлякам... Мой лёс тыповы для многіх беларусаў ваенных часоў...».

Нарадзіўся Чыгрын усё ж не на Гродзеншчыне, а ў Віцебскай вобласці ў Дубровенскім раёне.

– У 1942 годзе ў пасёлку Асінторф, – расказвае Леанід Аляксандравіч, – бацьку забралі на фронт за паўгода да майго нараджэння.

Асінторф – вядомае на Віцебшчыне паселішча. Узнікла ў 1927 годзе, калі на асінаўскіх тарфяных

масівах пачалося будаўніцтва торфапрадпрыемства па нарыхтоўцы паліва для БелДРЭС (Беларускай дзяржаўнай раённай электрастанцыі). У Вялікую Айчынную вайну ў рабочым пасёлку дзейнічала Асінторфскае камсамольска-маладзёжнае падполле, створанае дырэктарам торфапрадпрыемства Г. Амельчанкам. Баявыя групы былі ў горадзе Дуброўне, рабочых пасёлках Цэнтральным № 1, 2, 3, 5, 6, 8, 11, у вёсках Азёры, Замоські, Запол Судзілавічы, а таксама ў Асінторфскіх лагерах ваеннапалонных. Да лістапада 1942 года дзейнасцю падполля кіраваў камандзір партызанскай брыгады «Дзядзькі Косці» Канстанцін Заслонаў. Пазней – камандзір 16-й Смаленскай партызанскай брыгады І. Шлапакоў. Падпольшчыкі здабывалі звесткі пра дыслакацыю войскаў, збіралі зброю, боепрыпасы, арганізавалі ўцёкі ваеннапалонных. Знішчылі 3 склады боепрыпасаў, узарвалі чыгуначны мост, спалілі плаціну помпавай станцыі, дом адпачынку фашысцкіх афіцэраў. Але пра ўсё гэта расказваю Чыгрыну ўжо я сам. Нам пашчасціла сустрэцца ў Душанбэ – якраз запрасілі на чарговы форум навуковай і творчай інтэлігенцыі Снд.

– А я і не ведаў нічога, нават не ведаў, што Асінторф – на Віцебшчыне, – заўважае наш зямляк.

Яно і не дзіўна. Зусім жа малечай жыў у Беларусі. Маці вывезлі на работы ў Германію. Працавала на заводзе хімічнага канцэрна «Фарбіндустрыя», дзе выраблялі вайсковыя рэчывы. Хлопчыка даглядала бабуля. А ў канцы 1945 года, на шчасце, вярнулася маці. Праўда, умовы працы ў няволі зрабілі сваю справу. Ад хімічнага пылу, вялікай загажаванасці ў рабочых памяшкан-

нях маладая жанчына захварэла на сухоты. Доктары паралі змяніць клімат. Старэйшая сястра маці жыла ў Таджыкістане. Туды ў горад Канібадам і пераехалі Чыгрыны – маці і сын. Ды нічога не дапамагло. Восенню 1946 года маладая жанчына памерла ва ўзросце 23 гадоў. Хлопчыка ўсынавіла цётка. А месцам нараджэння Леаніда запісалі Канібадам.

Бацька ж ваяваў пад Ленінградам. Вазіў грузы па Ладазе, «Дарозе жыцця». Затым быў накіраваны ў Іран. Дэмабілізаваўся ў 1948 годзе і адразу ж прыехаў у Канібадам.

– Бацька родам з Ціхініцкага сельсавета Рагачоўскага раёна, – расказвае Леанід Аляксандравіч. – Напрыканцы 1940-х у Таджыкістане пачалося будаўніцтва прадпрыемства па здабычы і перапрацоўцы ўрана. Тата працаваў начальнікам кампрэсарнай станцыі у невялікім пасёлку на поўначы Таджыкістана. Заробкі былі неблагія. Бацька марыў пра тое, што збярэ грошай ды пераедзе ў Беларусь, купіць хату з сядзібай. І зажывуць яны мірным жыццём...

Ды не збыліся мары спакутаных вайною людзей. У 1951 годзе Аляксандр Чыгрын загінуў у шахце.

– Так да многіх трагедый дадалася яшчэ адна, – расказвае душанбінскі літаратар. – А ў нашай жа сям’і яшчэ загінуў у партызаных малодшы брат мамы. Яму было ўсяго 18 гадоў. Дзядуля, мамін бацька, ваяваў у Сталінградзе. Вярнуўся з вайны інвалідам. Прыехаў у Канібадам і ў хутка памёр.

Доўгі час прыёмная маці нічога не расказвала Леаніду. Баялася, што змяняцца да яе адносіны. І толькі калі Леаніду споўнілася 40 гадоў, адважылася адкрыць праўду. Канечне ж, адносіны не змяніліся. І цяпер прыёмная маці жыве ў сям’і Леаніда ў Душанбэ.

Як жа складаўся лёс нашага зямляка?.. Леанід закончыў факультэт рускай мовы і літаратуры Душанбінскага педагагічнага інстытута. Працаваў карэспандэнтам і рэдактарам у розных выданнях. Працяглы час – у агенцтве Таджыкінформ. Таджыкская мова стала для будучага літаратара роднай. Вучыў яе ў школе, жыў жа ўвесь час сярод таджыкаў. І спакваля пачаў займацца мастацкім перакладам. У Душанбэ і Маскве пабачылі свет творы таджыкскіх празаікаў і паэтаў Ато

Хамдама, Равіча Джаліла, Ф. Мухаммадзіева, Х. Садыка, А. Рабіева ды іншых літаратараў у перакладзе на рускую мову. Леанід Чыгрын засведчыў сябе і руплівым кінадраматургам, напісаўшы сцэнарыі больш як 100 дакументальных і мастацкіх фільмаў.

Асобная старонка творчай біяграфіі – супрацоўніцтва Чыгрына з Ато Хамдамам, у сааўтарстве яны напісалі шэраг аповесцяў і 14 гістарычных раманаў. Ато Хамдам – адзін з вядучых пісьменнікаў Таджыкістана. Аўтар многіх п’ес, аповесцяў і апавяданняў. Пераклаў на таджыкскую мову творы сусветна вядомых пісьменнікаў: Гі дэ Мапасана, Цімура Пулатава, Георгія Маркава, Аляксандра Вампілава, Сацінжана Санбаева, Максуда Карыева. Яму прысвоена ганаровае званне «Заслужаны работнік Рэспублікі Таджыкістан».

Цыкл раманаў, над якім працуюць Ато Хамдам і Леанід Чыгрын, носіць красамоўную назву «Таямніцы гісторыі». Пісьменнікі, сабраўшы багаты матэрыял, займаюцца мастацкім доследам даўніх стагоддзяў. У рамане «Азар з Уструмані альбо Меч Спартака» лёс гладытара-таджыка, які быў спадзвіжнікам легендарнага барацьбіта супраць рабства. Кніга, між іншым, перакладзена на італьянскую мову. «Анвар-паша» – раман пра судакрананне гісторыі Турцыі і Таджыкістана. Яшчэ адна кніга – «Жыццё Чжан Цяня альбо Вялікі Шаўковы Шлях» – выдадзена ў Кітаі.

Калі мы сустракаліся з Леанідам Чыгрынам у пакоі дырэктара выдавецтва «Адзіб», я падараваў зямляку каравай беларускага хлеба. Запакаваны ў цэлафан, ён вытрымаў дарогу цягніком да Масквы, пералёт з расійскай сталіцы да Душанбэ ды заставаўся ўсё такім жа мяккім. А як мне падалося, то і асабліва цёплым і жаданым для Леаніда Аляксандравіча. Развітаючыся, ён толькі сказаў:

– Павязу хлеб хутчэй маці. Яна ведае пра ваш прыезд...

Лёс разлучыў сям’ю Чыгрынаў, іх радню з Беларуссю. Шмат драматычнага ўнесла ў іх біяграфію Вялікая Айчынная вайна. І ўсё ж родная старонка жыве ў памяці, трываючы і ўзрушвае праз многія дзесяцігоддзі.

Кастусь ЛАДУЦЬКА

Красавік

17 – Ржэцкая Лідзія Іванаўна (1899, Мінск – 1977), актрыса, народная артыстка Беларусі і ССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі ССР (1951) – 110 гадоў з дня нараджэння.

17 – Валахановіч Анатоль Іосіфавіч (1939, Мінск), краязнавец, аўтар прац па гісторыі Дзяржынскага і Клічаўскага раёнаў – 70 гадоў з дня нараджэння.

23 – Конан Уладзімір Міхайлавіч (1934, Навагруд. р-н), вучоны ў галіне філасофіі, культуралогіі і гісторыі, літаратурны крытык, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1984) – 75 гадоў з дня нараджэння.

24 – Бешанковіцкі гісторыка-краязнаўчы музей (1979) – 30 гадоў з часу заснавання (адкрыты 26.06.1979).

26 – Гурскі Ілья Данілавіч (1899, Уздз. р-н – 1972), пісьменнік, драматург, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 110 гадоў з дня нараджэння.

28 – Буднік Уладзімір Іванавіч (1949, Жыткавічы – 2007), кампазітар, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1982) і прэміі Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі (1993) – 60 гадоў з дня нараджэння.

29 – Галавач Віталій Цімафеевіч (1929), пісьменнік – 80 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 11

Уздоўж. 3. Курыца. 5. Прывід. 8. Радуніца. 9. Масленка. 11. Замак. 12. Дваравы. 13. Мароз. 16. Узвіжанне. 19. Заяц. 20. Рута. 23. Каромysel. 27. Святы. 28. Стрыбог. 29. Ступа. 32. Тышкевіч. 33. Кнігаўка. 34. Аказія. 35. Страха.

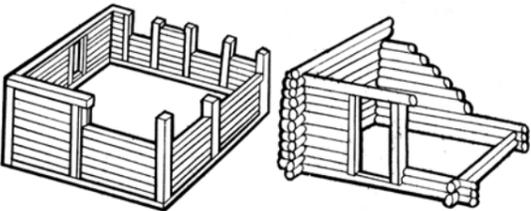
Упоперак. 1. Сцень. 2. Ярыла. 3. Курган. 4. Роднасць. 6. Вячанне. 7. Дракон. 10. Крыж. 14. Русалка. 15. Вентыль. 17. Вецер. 18. Нарыс. 21. Частушка. 22. Ластаўка. 24. Млын. 25. Кветка. 26. Справа. 30. Венік. 31. Агата.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ЗРУБ – сцены драўлянага збудавання, складзеныя з бярвёнаў ці брусоў, злучаных у 4-вугольныя ці іншыя формаў вянкі. Памеры зруба вызначаюцца даўжынёй будаўнічага матэрыялу. Павялічыць памеры дазваляе выкарыстанне замкоў ці шулаў. Звычайна бывае квадратны ці прамавугольны ў плане. У народным будаўніцтве вядомыя і іншыя формы – 8- і 6-вугольнік (гумно, вятрак, конны млын – манеж).

Каб вянкы шчыльна прылягалі адзін да аднаго, уздоўж бярвёнаў робяць паўкруглы паз. Раней (аб чым сведчаць археалагічныя матэрыялы Бярэся, Віцебска, Менска ды інш.) яго выбівалі зверху вянца, цяпер жа – знізу, каб засцерагчы ад вільгаці і атмасферных ападкаў. Вянкы злучаюць паміж сабою і нагелямі (да 2–3 уздоўж кожнай сцяны, 2 на кожны прасце-нак). Для ацяплення зрубы імшылі, раней пазы паміж вянкамі часам прамазвалі глінай.

Канструкцыі зруба: слупавая і вянквая

Колькасць вянцоў залежала ад таўшчыні бярвёнаў і прызначэння будынка (ад 4). На хаты і клеці выбіралі найлепшую драўніну, пераважна хвойных пародаў. На Палессі таксама рабілі з дубу, асіны, вольхі. На захадзе нашай краіны больш пашыраныя бруссы, на ўсходзе – бярвёны. Каб стварыць роўную паверхню сценаў у хаце, бярвёны з унутранага боку ачэсваюць. Калі будавалі хату, то спачатку рубілі часовы зруб, складзены з частак па 4–5 вянцоў. Потым з прасохлага бярвення хату будавалі канчаткова.

Цяпер зрубы бываюць вялікіх памераў, гэта звязана з ускладненнем планіроўкі жылля.

ЗРЭБ'Е – 1) грубая кастрывая кудзеля, што аддзяляецца падчас трапання лёну, пянкі, а таксама – кудзеля, атрыманая пры часанні лёну; 2) палатно з нітак такой кудзелі, называецца таксама і зрэбніна.

ЗУБЕЛЬ – пчалярская прылада для падкурвання пчолаў. Уяўляла сабою палачку з накрыв падколатым або надшпіленым канцом, у які заціскалі гнілушку або скручаную анучку – кураўку. У некаторых мясцінах пашыраныя назвы курэль, курач, курадымка.

ЗЫБКА – плецены або драўляны дзіцячы ложкак, у якім гушкаюць, зыбаюць дзіця. Даўні від народнай мэблі, тое, што і калыска.

Пытанні і адказы

Шаноўныя чытачы, прапаную вашай увазе невялікія гумарэскі. Калі ўзнікну пытанне: паміж кім вядзецца размова, імправізуйце. Я ж прапаную ўявіць, што задоўж пытанні малыя школьнікі настаўніку-практыканту.

– А праўда, што дзеці нараджаюцца па каханні?
– Канечне, праўда!
– Значыць, у курэй моцнае каханне! Адроз – і столькі дзетак!

– А чаму рыбы маўчаць?
– Баяцца, каб вада ў рот не трапіла.

– Чаму на зіму птушкі адлятаюць у вырай?
– Лянуюцца ежу пад снегам шукаць.

– Навошта вярблуду столькі сліны?
– Каб у роце ніколі не перасохла.

Развітанне з зімовымі гульнямі

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

– Чаму дзяцел па дрэве стукае?
– Дзюбу точыць.

– Чаму ў зайца скура тонкая?
– Затое вушы доўгія.

– Чаму кошка ад сабакі ўцякае?
– лепш быць адной, чым з кім папала.

– Чаму заяц так хутка бегае?
– За дурной галавой і нагам няма спакою.

– Навошта вожыку столькі голак?
– На продаж вязе.

– А навошта ваўку хвост?
– Каб рыбу ў палонцы лавіць.

– А навошта слану такі нос?
– Бывае, і прырода памыляецца.

– А для чаго павуку павуцінне?
– Для таго, чаго людзям гамак.

– Чаму мядзведзі лапу смочуць?
– Дзе ж ім чупа-чупсаў на ўсю зіму набярэцца.

Сабрала Алена БАСІКІРСКАЯ

ЗЭДЛІК, або зэдаль, – даўні від народнай мэблі: невялікі ўслоныч. Прататыпам была калодка. Рабілі з карэнішча ці камля з 3–4 адгалінаваннямі-ножкамі, з круглым або квадратным сядзеннем з дошкі. Цяпер саступіў месца табурэцкі і амаль выйшаў з ужытку.

ЗЭЛЬВА – гарадскі пасёлак у Гродзенскім раёне на рацэ Зальвянка, цэнтр раёна. За 132 км ад Гродна. Чыгуначная станцыя на лініі Баранавічы–Ваўкавыск.

Вядомая з XVI ст. як мястэчка ў Вялікім княстве Літоўскім, належала Сапегам. Паводле ўскосных звестак – мела магдэбургскае права. З 1795 г. – у Ваўкавыскім павеце Расійскай імперыі. У 1816 г. адкрыты Зэльвенскі (Анненскі) кірмаш, важны для Гродзенскай і Віленскай губерняў.

За ўдзел Сапегаў у паўстанні 1830–1831 гг. канфіскаваная і перададзеная ў казну. У гэты час тут было 1126 жыха-

роў, 84 крамы. У 1897 г. былі свае медаварня, пшаварня і свечачная майстэрня, а таксама народнае вучылішча, сельская лякарня. У пач. XX ст. адкрыты лесапільна-габлявальны завод.

З 1921 г. – мястэчка ў Ваўкавыскім павеце Рэчыспалітай Польскай. З 1939 г. – у складзе БССР, з 1940 г. – гарадскі пасёлак і цэнтр раёна. З чэрвеня 1941 па 12 ліпеня 1944 г. – акупаваная нямецка-фашысцкімі захопнікамі. У 1962–1966 гг. уваходзіла ў склад Ваўкавыскага раёна.

Сённяшні цэнтр гарадскога пасёлка – цэнтральная плошча са скверам пры зліцці вул. 17 Верасня з вул. Перамогі і вул. Савецкай з вул. Паркавай. Зберагліся дзейныя Траецкая царква (XIX ст., на падмурку драўлянай царквы 1443 г.) і Зэльвенскі касцёл Дзевы Мары (1913 г., арх. Іосіф Піус Дзяконскі). Усталяваныя помнікі на брацкай магіле савецкіх воінаў і ахвяраў фашызму, паэтэсе Ларысе Геніюш.

Касцёл і царква ў Зэльве

Фота Святланы ПРАКОФ'ЕВАЙ